

YAZINSAL METİNLERDE ANLAM OLUŞTURUCU BİLEŞENLER

Melik Bulbul
Atatürk Üniversitesi
K.K.Eğitim Fakültesi
Alm.Dili Eğt.ABD

ÖZET:

Yazınsal metinlerde anlamın serüveni çok çok katmanlı, çok bileşenlidir. Böylesi çok katmanlı bir anlamlandırılma sürecinde, okurun bu bileşenleri değerlendirme ve yeniden yorumlamasında, etkin bir iletişim başlatması zorunludur. Yazınsal metinlerin imgelerle örülmüş dilsel yapısı gereği, okurun belli bir takım nitel bileşenleri de beraberinde etkinleştireceği bilinmektedir. Bu bileşenlerden oluşan anlamın, yeniden türevlenmesi ve üretim sürecinde devinerek boyutlanması doğaldır. Okurun, aktif olarak metinsel bildiriye uygun bir diyalog başlatması gerekir. Bu açıdan metin-okur bileşkesinde anlamlandırma eylemleri, çok bakışlı bir etkileşim süreci başlatarak, okurdan özgün becerileri doğrultusunda yeni doğurgular bekler. Her yazınsal metin, bir sanatsal yaratıdır. Sanatsal yaratılar belli bildirişim süreçleri içerirler. Bu iletilerin çözümlenmeleri, nitelikli okurun devingen ve üretken anlamlandırma becerisiyle gerçekleşir. Anlam da bu sayede süreklilik kazanır. Çağdaş yaklaşımlara göre de, okurun dışında yer alan ve içinde barındırdığı iç ve dış tüm bileşenleri ortak bir payda oluştururlar. Bu payda anlamın üretimine odaklıdır. Okuru, üretken konuma getiren çok açılı metin çözümleme yöntemlerinin, metni ve iletilisini kalımlı kılması adına, ona süreklilik kazandırması, okurun çok açılı yorumlama yaklaşımlarına bağlıdır. Bu çalışmada, seçtiğim kimi yazınsal metinlerle sürdürdüğüm örnek değerlendirmelerle, okurun yazınsal metinlerle sürdürdüğüm örnek değerlendirmelerle, okurun yazınsal metinlere yaklaşırken anlamlandırma süreçlerine paralel olarak etkinleştireceği iç ve dış anlam oluşturucu bileşenlerin değişmez rolüne vurgu yapmayı amaçladım.

Anahtar sözcükler: Anlam, çoklu bakış, nitelikli okur, anlamsal bileşenler

ABSTRACT:

The meaning in literary texts is multi-segmented. In such a multi-layered meaning process, the reader is required to initiate an effective communication while assessing and reinterpreting these components. Because literary texts consist of language construction knitted with images. It is clear that the reader naturally activates some other qualitative components too. It is natural that meaning derives and gets dimensions dynamically in the production process. The reader should actively initiate a dialogue related to textual manifest. In this sense meaning activities in text-reader interaction, and expects the reader to have authentic skills initiating multi-faceted interaction, and expects the reader to have authentic skills initiating multi-faceted interaction process. Every literary text is an artistic work. They contain a certain communicative processes. Interpretation of these messages is done by qualitative readers through dynamic and productive meaning skills. So the meaning becomes permanent. According to contemporary approaches, all component-external or internal-make a common ground which is out of the reader. This common ground is to focus on production of the meaning. Multi-faceted text analyzing methods which make the text and its message constant depends on the reader's multifaceted interpretation approaches. Through this study, I intended to stress the unchanging role of components making internal and external meanings, based on examples of literary texts which I chose.

Key words: Sense, produce, expansive view, quantitative reader, semantic components

Bugün yazın dünyasında “çok dünya, çok göz, çok bakış” ilkesi etkisini şimdiye kadar olduğundan daha büyük oranda göstermektedir. Bu yönüyle okurun bildik klasik yaklaşımlardan çok öte, yeni ve daha üretken bir konuma getirildiğine tanık oluyoruz. Okur yeni, daha potansiyelli bileşenleriyle yani çağrışım halkaları, durumsal psikoloji, bireysel sezgi gücü ve imgesel yaratımlar, tepkisel tutumlar, zihinsel süreçler, üretime dönük işlevler gibi iç bileşenleriyle ve etkisinde kaldığı kültürel ortam, tarihsel gelişim süreçleri ve etkisi, çevresel etkenler, metin dışı belirleyici öğeler, ortam koşullarına bağlı değişkenler ve metinler arası-yazınlar arası ilişkilerden kaynaklanan yorumlama eylemlerinde başat öge olarak bulunur. Yazınsal metinlere bildik yaklaşımların çok ötesinde, yer alan ve yeni dil ve yazın

kuramcılarının oluşturdukları ilke ve yöntemlerle zamansal-uzamsal bileşenler ışığında, günümüzde yeni bakış açıları doğrultusunda yönelmek bir zorunluluk olmaktadır. Yabancı bir dünyanın dil-kültür dizgesinde yer alan yazınsal ürünlere yaklaşırken, özgün-yabancı ayrımının bütünleştirici ve evrensel değerler yumağında yer alan bir olgu olarak ele alınması çoklu bakış tarzının gereğidir. Yazınsal sanatlarla, dil içi anlam sanatlarıyla örülmüş yazın dili, değişik imge ve çağrışımsal alanlar yaratarak okurun, alımlayan (Rezipient) olarak imgeleminde çok boyutlu, anlama dönük bir üretim ağı yaratır.

Bilindiği gibi, yazın dünyasında yer alan yaratılar kendi evreninde, özellikle dilin imgesel boyutunun yoğun olduğu soyut alanı sayesinde bir takım ayrıcalıklara sahiptir. Bu bakımdan

Melik Bulbul

değişik kültürlerin ve kültürel etkinliklerin somut verileriyle, değişik kültür dünyaları ortak noktalarda kesişerek bir alış-veriş ortamı yaratabilir. Bu etkileşim ağının oluşturucuları olarak yazınsal metinleri görebiliriz. Başka hiçbir ortam bu denli yoğun bir anlam halkası yaratmaya yetkin değildir. Doğal olarak özgün-yabancı bağlamında gerekli yaklaşımların oluşturulması için karşılaştırmalı çalışmaların önemi azımsanacak gibi değildir.

Son yıllarda **yazın eğitimi** odaklı çalışmalar ışığında, sınıf ortamında derslerin yeniden biçimlenmesine yönelik, yeni bir yaklaşım olan Alımlama Estetiği (Rezeptionsaesthetik) kuramından söz edildiği bilinmektedir. Okuru ön plana çıkaran, onun alımlama ve yorumlama süreçlerini devindirmeyi ilke edinen bu kurama göre her okuma eylemi yeni bir anlamlandırma sürecini etkinleştirir. **Çok göz, çok dünya, çoklu bakış** anlayışının, okur adına kimi değerlendirme süreçlerini etkinleştireceği açıktır. Yine bu kuramın gereği, yazın eğitiminde, okur odaklı yaklaşımlar metin-yapıt- okur üçleminde okuma süreciyle paralel olarak, yazınsal metinlerin dönemin dış bileşenlerini oluşturan koşullarla ve okurun iç bileşenlerini oluşturan edimleri, deneyimleri ile yeniden boyutlanıp, yeni anlamlara kavuşturulması ve yeniden kurulması amaçtır. (Bz: Iser,1988 ; 253)

Bir metinle ilk olarak karşılaşan okur/öğrenci, metnin iletisini ancak sağlıklı bir diyalog ile açılıp çözümlenebilir. Bunun için okurun tarihsel, kültürel, psikolojik gibi dış bileşenlerden oluşan bir birikiminin olması gereklidir. Özgün kültürel ortam koşullarından oluşan iç bileşenleri de aynı akış içinde bu diyaloga katkı sağlarlar. Zaten yazınsal metinlerin kuruluşu gereği yapısal örüntüsü çok katmanlı, çok sesli ve çok anlamlı olduğundan, böyle bir donanımın okur adına var olması büyük bir gereksinimdir. Aksi halde metin halkasında yer alan bağlamsal ilişkileriyle, çözümlenmeye dönük ortak bir iletişim kodu oluşturmak okur için çok zor olacaktır. Bu durum ise, yazınsal metinlerin oluşturduğu imgesel örüde birçok belirsizliklerin, anlam kaymalarının ve kapalı alanların doğmasına yol açacaktır. Oysa yazınsal metinler, sade görünüşleri yanında, özgün dilsel kullanımlarıyla ve yarattıkları

zihinsel çağrışımlarıyla yeni doğurgulara ve yaratılara açık ürünlerdir. Her yazınsal yaratı estetik, ritmik ve sarsıcı etkisiyle güzelduyum ve haz vermesi yanında yeni algılama, anlama ve açıklama olanaklarıyla da okurda derin etkiler yaratır.

Bu noktada metnin anlamı ile okurun üretimine ve devingen tutumuna bırakılmış yeni anlam oluşturucu bileşenler uzantısı karşılıklı olarak bir etkileşim ortamı oluştururlar. Metnin çok boyutlu anlamları arasında, örtüşen alanların bulunması etkili bir iletişim sürecini dayatır. Bu iletişim sürecinin sağlıklı yürütülebilmesi için, iki uçlu iletişim öğelerinin her biri için yaş etmeni, ait olunan sınıf, kültürel konum, ortam koşulları, yaşamsal-güncel edinimler, sezgisel-düşünsel donanım ve eğitim düzeyi gibi özellikler önemli rol oynar. Çok anlamlı, imgelerle örülü, anlamsal boyutluluğu oluşturucu öğelerle derinlik kazanmış yazınsal metinlerle iletişime giren okur, bir takım engellemelerle karşılaşır. (kültürel, tarihsel, dilsel, söylemsel...vb.) Bunlar, dilin kendine özgü dizgesinden ve yazınsallık değeri taşıyan özelliklerin kullanım biçimlerinden kaynaklanır. Metnin anlamsal açılmasının gerçekleşmemesi gibi durumlarda, tek taraflı bir söyleşiden söz edilir. Monolog tarzında gelişen bu tür bir süreç, alımlamanın gerçekleşmemesine yol açacağı için, tek yönlü olarak kalmak durumundadır. Okurun, iletişimine katılmadığı yazınsal bir tür, tek yönlü bir bilgi aktarımı biçiminde tek sesli bir eylem olarak kalır. Bu haliyle yazınsal ürün, yutulmaya hazır bilgileri aktarma aracından öteye gidemez. Oysa yazınsal ürünler, bilgi aktarmalarının, estetik duygular uyandırma ve eğlendirmenin de dışında, düşündürme, merak duygusu uyandırma, analitik bakabilme, sorgulama gibi işlevsel becerileri de edindirirler. Dış dünyayı anlama ve değiştirmeye yönelik beklentilere açık olma, bu sayede anlam kazanabilir. Yazarın beklentisi de bir bakıma budur. Yazar, yazınsal metinler sayesinde, iletisini kapalı bir biçimde verirken amacı, dış dünyanın okur tarafından alınıp, daha sonra anlamlandırılması sayesinde kalıcı bir diyalog ve anlama dönük sürekliliğin yaratılmasıdır. Yazar, ürünü sayesinde böylece kendini doğrudan değil, dolaylı olarak ele verir.

Melik Bulbul

Genel anlamda metin türleri açısından olaya bakacak olursak, metin türlerinin ve işlevlerinin çok değişik olduklarına tanık oluruz. Örneğin, yalın anlamlı kullanımlık metinler ve kurmaca, örtüşük, derin anlamsal ayrıntılar içeren metinler gibi. Her metin bir konuyu, ama her yazınsal metin bununla beraber bir iletiyi de içerir. Metinsel ileti, bildik dış dünyanın bileşenleriyle örtüşen bir birliğe her zaman sahip olmayabilir. Genel geçerliliği olan bilgiler, her okurda ortak bir anlaşma kodu oluşturur. Yalın anlamlı metinler bu türdendir. Bu tür metinlerin iletişi, bildik bilgi formlarıyla birebir eşitlik gösterir. Çok katmanlı, örtüşük anlamlı metinlerde ise çok boyutlu anlam uzantılarına rastlamak olasıdır. Bu türün içinde, arkaplan (Hintergrund), yan anlam-derin anlam (Nebenbedeutung-Tiefenstruktur) ilişkisi, yatay-dikey dil dizgesinin kullanım olanakları derinlemesine bir çağrışımsal (Bz: Iser, 1988: 228) alan yaratırlar. Bir okur, bu tür bir metinle diyaloga girdiği zaman, karmaşık bir oluşumun içinde kendini bulur. Okur, kendi zihinsel tasarımlarla, ön bilgi, deneyim ve birikimiyle, ayrıca içinde bulunduğu ortam koşullarıyla bir alımlama süreci başlatır. Okur, sistematik bir takım süreçleri kullanarak, metinsel anlam oluşturucularına adım adım ulaşmak ister. Yazar ve ortamına ait gerçekler ile, metin bileşenleri ve okur ile okurun iç ve dış bileşenleri yazınsal iletişim sürecinde etkin bir gerilim ortamı oluşturur. Okurun, metinsel iletinin açılımına yönelik sorgulama gerilimi ve çözüm arayışları, edindiklerini güncel öğelerle bütünlük olarak yeniden anlamlandırma çabası, bir devinim sürecini başlatır. Bunlar okuma, anlama, yorumlama eylemleridir.

Okur, yazınsal metinlerle sürdürdüğü diyalog sayesinde dış dünyanın farklı oluşturucularını tanımamasının yanında, yeni çağrışımsal etkilerle kendi imgeleminde değişik yansımaların belirmesine de tanık olur. Mutfak sanatıyla ilgili el kitabı, yemek pişirme talimatları içeren yazılar, bilimsel nitelikli ürünler, yazıldıkları konu hakkında yaygın olan, genel geçer bilgileri aktarırlar. Bir gazetede yer alan politik bilgiler de aynı tarzda yazı türleridir. Oysa, yazınsal metinlerde sözü edilen yazı türlerinin, bilgilendirici işlevlerinden çok farklı, çok amaçlı işlevlerine rastlanır. Metinsel ileti, yazınsal öğelerden oluştuğu için anlamsal

uzantılar devingendir. Okur, alımlama ve açılımla süreçlerinde, metni yeniden yapılandırmaya elverişli ve doğurgan nitelikte olmalıdır doğrusu. Çünkü yazınsal metin biçim, içerik, anlamsal uzam, arka planlılık gibi bileşenleriyle özerk bir yapıya sahiptir. Böyle bir metinle ilk kez karşılaşan okur, kendine özgü bakış (von seinem Selbstverstehen) (Bz: Frey, 1980; 438-459) açısıyla metne yaklaşıacaktır kuşkusuz. Bu tür yaklaşımda okurun dünya görüşü, bilgi birikimi, kültürel ortamı, yaşam anlayışı ve beklentileri, çağının bileşenleri, ait olduğu sınıf gibi etmenler metni anlamasında rol alan başat öğelerdir. Ancak burada metinsel anlamın oluşturucuları konumunda bulunan, metne ve okura bağlı kimi özellikleri sıralamada yarar var:

Metne Bağlı Olanlar:

- Metin dili.
- Çağın düşünce yapısı (Zeitgeist)
- Metnin yazıldığı dönem
- Metin bilgisi, metin türü
- Metin yazarının ruh biyografisi (Seelenbiographie) (Özbek, 2006: 226).

Okura Bağlı Olanlar:

- Metin içi çoklu-örtüşük olaylar örüsünü görmek.
- Dönemsel algılama biçimi.
- Çok açılı bakabilme becerisi.
- Eğilimler-alışkanlıklar.
- Kişisel donanımlar
- Kültürel çevre.
- Değer yargıları.
- Psikolojik durumlar.
- İnançlar.
- Deneyimler.

Yukarıda sıralanan anlamlandırma stratejileri doğrultusunda, metnin oluşum, devinim ve üretim basamaklarında okur odaklı olarak alımlanarak genleşeceği açıktır.

Yazınsal metinlerin iletişinin dolaylı yollardan okura ulaşılmasının esas olduğu göz önüne alınacak olursa, okuma ve alımlama eyleminin simetrik bir işlev olarak okuma sürecinde ortaya çıktığı görülür. Ancak bu eylemlerden sonra iletilerin çağrışımsal yumağına ulaşmak kolaylaşabilir. Çünkü **Ben merkezli** yaklaşımla, çok bakışlı yaklaşımın okuru çektiği alımlama ortamı, belli ölçülerde farklılık gösterir. Yazın ürünlerinde ortaya çıkan

Melik Bulbul

izleksel olgular bu düzlemde ele alındığında, insan yaşamında sorunsal bir yere sahip yalnızlık, ölüm, iletişimsizlik gibi olgular yazınsal ürünlerle benimsetilmeye çalışılmaz. Bunun aksine, bu olguların nedensellik uzamında toplumsal bileşenlerin ağında hangi nedenlerden kaynaklandığı ve nelere mal olduğu dolaylı anlatım biçimleriyle gösterilmeye çalışılır. Örneğin, Theodor Fontane'nin "Schach von Wuthenow" (Fontane, 1979) adlı romanının çözümlenmesi esnasında okurdan, "ölüm" temasını, benimsemesi yönünde bir algılama biçimi beklenmez. "İntihar" açmazıyla patolojik bir ruh hali yaşayan, kimi toplumsal sorunların yarattığı ortama düşen ve psiko-patolojik bir duygunun esiri olan okur, özkıyım tehlikesiyle karşı karşıya kalma gibi bir ruhsal açmaz yaşayabilir. Okurdan böyle bir eylemi gerçekleştirmesi, yazın ürününün ve yaratıcısının beklentileri arasında - yazınsallık yasası gereği de- yer alamaz. O halde yazınsal metinlerin neyi, nasıl, hangi ortamda ilettiği, yukarıda okuma ve metin halkasına dönük sıralanan ve okurun yaklaşımını belirleyen stratejiler (Textstrategien) açısından da oldukça önemlidir. Okur açısından bu yapının alımlanması süreci, yazınsal değerlerin etkisi gereği uygun anlamlandırma süreçlerini zorunlu kılar. Metnin yazıldığı dönemin ortam koşullarının yanında, okurun içinde bulunduğu ortamın değer yargıları da anlam oluşturmada büyük rol oynayacaktır. 20. yüzyılın okurundan 19. yüzyılın sosyal normlarına uygun değerlendirmeler yapmasını beklemek, yazınsal metinlerin okuma eylemine dönük anlamlandırılma biçimlerine estetik ve alımlama süreçleri bakımından uygun düşmez. Fontane'nin yaşadığı dönemin anlam oluşturucu etmenleri, yapıtta kendi varlığı ve dönemi içinde bir boyutlandırma yaratırken; 20. yüzyılın okuru açısından bu anlam oluşturucu bileşenler kendi çağının verileri doğrultusunda bir anlam boyutlandırmasını zorunlu kılar.

Yukarıda sıralananların ışığında okurun, okuma ve yorumlama sürecinde izlemesi gereken alımlama stratejileri neler olmalıdır? Öncelikli olarak şu noktayı belirlemekte yarar var: Okur iletişime girdiği metinle ikili bir söyleşi başlatırken, gizli bir anlamı (der versteckte Sinn) arama gerilimine düşmesi beklenmemelidir. Metnin salt, çakılı bir anlamı

varmış gibi, ona yaklaşması yazınsallık gereği de uygun düşmez. Zaman olgusunun anlamın serüveni üzerindeki belirleyici ve yönlendirici etkisini göz ardı etmemeliyiz. Özgürce alımlama ve yorumlama gibi, düşünme ve üretme becerilerine dönük çabalarını belli şablonlarda sınırlı da tutmamalıdır. Ancak burada okurun alımlama stratejilerinin sınırlılığına dikkat çekmekte büyük yarar vardır. Okur, yazınsal metne yaklaşırken özgürlüğünü zengin iç ve dış bileşenlerinin (Çağırışım halkaları, zihinsel tasarımlar süreci, tepkisel tutumlar; kültür, tarih psikoloji) yoğun, iz sürücü, metinler arası bağlantıları devindiren, uzamsal-zamansal öğelerin bileşkesinde anlamsal güncelliği çıkarabilen, üretken bir konuma sahip olmalıdır. Okurun, özgür yaratıcılığını bu nitelikleriyle besleyen, 'çok bakışlı' yetkinliğe sahip olması beklenir. Metinsel çağrı da, bu uzantıda biçimlenen bir çağrıdır.

Okur, metnin kendine sunduğu iletiyi belli stratejiler (Textstrategien) doğrultusunda, okuma eyleminin oluşturacağı imgesel dizge içinde alımlayıp üretmeyi sınayacaktır. Burada metinde bulunan anlamın üretimi sürecinde okurun içinde bulunduğu koşullar, bireysel edimlerinden kaynaklanan özgün düşünme biçimi, metin karşısındaki tepkisel, gerilimli ve sorgulayıcı tavrı belirleyici olacaktır. Okur, yabancı dilde yazılmış yazınsal bir metnin yorumunu yaparken kendi zihinsel tasarımlarını, beklentilerini, duyuş, sezış biçimlerini, yorum tarzını ve deneyimlerini de hep birden yabancı bir olgu karşısında etkinleştirir. Doğal olarak, metnin "yabancı" bir olgu olarak algılanması burada özgün değer yargıları bakımından, ayrıca kendi özerkliği içinde ele alınmasının gerekliliği kendini önemle hissettirecektir. Metnin oluşum evresi, ortam koşulları, dil-kültür dizgesinin biçimsel kullanım olanakları, bir bütün olarak değerlendirme süreçlerinde etkindir. Okurun kültürel bileşenlerinin metinde yer alan anlam oluşturucuları bakımından, metnin yorumlanmasında üstlendiği görev göz ardı edilemez. Bu tür metinlerde tek yanlı bir anlamdan söz edilemeyeceği bir gerçektir. Çünkü kurmaca ve örtüşük anlamlarla örülü yazınsal metinlerde tek bir çakılı anlamdan değil, anlam bileşenlerinden, çok anlamlılıktan söz edilir. Yazınsallığın gereği olarak bu olguyu

Melik Bulbul

yaratmak olasıdır. Her dönemde, her okuma eyleminde bu bileşenlerin anlamsal uzantısı olarak güncellenen bir yeniden anlamlandırma, yazınsallığın üretimsel-dönüşümsel süreci gereği beklenmektedir.

Şimdi yukarıda geçen, bir metnin yabancı bir kültür dizgesinde kurulmasından kaynaklanan çok anlamlılığının kod açılımının yapılması, okurda ne gibi değişik bakış açılarını gerekli kıldığını Arthur Schnitzler'in (1862-1931) "Die Griechische Taenzerin" adlı Novelinde ele alalım. Bu metin, yüzyılın sonunda her yanıla çürümüş bir toplumun içinde debelendiği ve birey üzerinde somutlaşan ruhsal ve düşünsel çarpıklıkların bir fotoğrafını çekmektedir. (Bz: Schnitzler; 1970). Schnitzler, yüzyılın bitiminde Wiyana toplumunda ortaya çıkan ve Avrupa insanının da içine zorunlu olarak düştüğü, o dönemin moral değerlerinden uzak, çirkeflilik içinde yaşamayı alışkanlık haline getiren fırsatçı bireyin, eleştirel bir gözle nasıl betimlendiğini gözler önüne sermektedir. Anlatıcı, Mathilde ve Gregor arasında geçen olay, dönemin okuruna dönemsel alımlama biçimi gereği, biyolojik ve psikolojik sorunlar ışığında (Bz: Horney; 1974, 24) anlam oluşturucu bileşenlerle yaklaşılmasını dayatırken; oysa günümüzün modern okuru, aynı yapıta içinde bulunduğu alımlama süreçlerinin anlam oluşturucu değerleri ışığında olaya toplumsal gerçekler çizgisinden de bakacaktır. Sorunu sadece Freudiyen bir gözle ele alıp irdelenmenin ötesinde, sosyal olayların dayatmaları karşısında bireyin üstlenmek zorunda kaldığı rol açısından da olaya eğilerek kimi düşünceler üretmek zorunda kalacaktır. O zaman sorun, sadece aile içi dramatik bir görünümle sınırlı kalmayacak, toplumsal uzantıları da olan genel geçer bir anlam kazanacaktır. Doğal olarak burada kadın olgusuna günümüzün bakış açısı gereği, yüklenecek olan imgesel değer de anlamlandırma sürecinde önemli bir yere sahip olacağı bilinen bir gerçektir. Kadın olgusu, bu sayede kadının yitirilmiş bir değer konumundan, hak ettiği noktaya getirilmesi bakımından önemli yol kat etmiştir. Bu yenilenmede, kadın olgusunun alımlanmasına dönük anlamlandırılma süreçlerinin eleştirel tutumların yardımıyla gözden geçirilmesi büyük rol

oynamıştır. Dolayısıyla anlam oluşturucu bileşenler, çağın algılama biçimlerinden büyük ölçekte etkilenirler. Yazınsal metinlerin örtüşük anlamlardan oluşan dokusu, metinsel anlama zaman üstü bir değer katmaktadır. Anlamın sürekliliğinden kastedilen de, bu devingen işlevi olmalıdır

Yazınsal metinlerde her yeni okuma eylemi, ortam koşulları ve oluşturucuları açısından metinsel anlamın yeniden boyutlanmasını zorunlu kılar. Söz sanatlarının (rhetorische Figuren), devingen açık konumlu anlamın, iç-dış bileşenlerin metnin üretime dönük anlamının uyarıcı sinir uçlarını oluşturur. Her okuma eyleminde bu üretime dönük yeniden yapılanma (Rekonstruktion) devingen olarak sürekliliğini korur. Süreklilik olgusu yazınsallığın önemli öğelerindedir. Metnin, anlamlandırma sürecine açık olarak kurulması da ayrı bir yazınsallık öğesidir. Yeniden anlamlandırma, yeni anlamsal oluşum, güncel değişkenlere uygun biçimleniş, düşüncenin üretime açık sınırsızlığının göstergeleridir. Bu görüngüden okura açık olarak bırakılmış anlamsal aralık, ona yeni "boş alanların" (Leerstellen) (Bz: Iser, 1984; 284), imgeleminde yeniden doldurulmasına olanak sağlar. Okur aktif, üretken, devindiren ve yeniden yapılandırıcı olarak varlığını sürdürür. Metin de bu halkada varlığını okurun, okuma eylemine borçlu olduğu bir nesne olmaktan öte, onun düşgücünü devindiren, üretime ve anlamlandırmaya yönlendiren bir ortam yaratır. (Bz: Ingarden, 1988; 44) Okuduğu metni yeniden anlamlandırmaya yetkin okur, çağdaş yaklaşımlarla dinamik bir bakış oluşturur. Durağan konumdan uzak okur, çağdaş kimliği ile sorgulayan, eleştiren, özgüven sahibi bir katılımcı konumuna yükselir. Çok bakışlı, çok yanlı, katılımcı olma tavrının kültürel esprisi de bu zenginlikten beslenir. Modern okurun bireysel becerileri çağın bileşenleriyle güçlenir ve esneklik kazanır. Metinler sayesinde güncel olayların yarattığı, yoğun bilgi akışının oluşturduğu ağ, okurun katılımı ile karşılıklı olarak bir etkileşim ortamı yaratarak anlamın sürekliliğine katkıda bulunurlar.

Okurun özgün değer ölçütleri ışığında yabancı bir dilde yazılmış yazınsal bir metne yaklaşması esnasında, bir takım dil-kültür dizgesine bağlı engellemelerin (Defiziten) var

Melik Bulbul

olacağı daha önce belirtilmişti. Bu aşamada alımlayan olarak okurun dilbilimsel, anlambilimsel, yazınsal ve göstergebilimsel yaklaşımlardan örülü çok genli bir bileşene sahip olması zorunludur. Yabancı dil-kültür bileşenlerinin oluşturduğu anlam örüntüsünün bulutsu ortamında yer alan değişik kod dizgesi, metnin anlamlanması sürecini okur için oldukça sıkıntılı ve sorgulamalarla genişmiş bir gerilim çemberine sürükler. Özgün- yabancı dil düzgüsünün ortak bir anlaşma zemininde yer alacağı dizge, okurun metni okuması, açıklaması, yorumlaması ve çözümlemesi gibi pek çok bileşenin aynı anda etkin olmasını zorunlu kılar. Yabancı olgusunun, sanatsal yaratıların evrenin ortak değerler dizgesinde ve insanlığın ortak kalıtı olması ölçüsünde ele alınıp değerlendirilmesi, okur için daha sağlıklı bir yaklaşım modeli olur. Kültürlerarası ilişkilerde sanat yoluyla iletişim kurmak, düşünce zenginliği sağlayıcı, verimliliği artırıcı, yeni yaratıları ve yeni düşünce biçimlerini uyarıcı ve yaratıcı olacağı açıktır (J.Gerighausen, P.C. Seel, 1987: 134).

Bu bağlamda, farklı dünyalar ancak bir kültürel çeşitlilik ve zenginlik olarak insan yaşamına, oradan da sanat ve estetik yaratılara akarak anlamca daha değerlenmiş olur. Toplumsal olarak üretime dönük yararlar elde etmek de bu yaratıların özümsemesiyle olasıdır. Çağlar boyunca insanlık hizmetine sunulmuş önemli buluşların ve yeniliklerin yeni dünyalar görüp, tanıyıp ve anlamlandırılmasıyla gerçekleştiği açıktır. Bu açıdan bakıldığında, karşılaştırmalı çalışmaların ve sağladığı olanakların önemi yadsınamaz ölçüdedir. Bu çalışmanın bileşenlerini oluşturan çizgiler bakımından da çok sesli, çok yanlı ve çok katmanlı anlam alanlarından oluşan yazınsal ürünler, iç donanımları nedeniyle özellikle yabancı dil-kültür dizgelerinden oluşmaları yönüyle de, okur için doğurgan bir ortam yaratmaktadır. Dış dünyanın diğer değer bileşenleri, çok bakışlı görüş zenginlikleri, yaşam felsefeleri karşılıklı olarak bu ürünlerin zengin, verimli ortamında elde edilebilir.

Modern okurun dünya görüşünün yeni ve sağlıklı boyutlar kazanması, yaşadığı nesnel dünyanın dışında gelişen sanatsal yaratıların kurguladığı yapıt, gerçeğin derinlemesine açıklanıp yorumlanmasıyla doğru orantılıdır.

Bu bağlamda yabancı olgusuna kendi varlığı gerçeğinden bakması, bu olguyu merak uyandıran, kendi bakış alanına yeni boyutlar ve tanımlar aktaran zenginlik olarak görmesi, nefret ve itici duygulardan uzak değerlendirmesi, çağdaş tavrın gereğidir. Bu tepkiyi elde etmenin yolu da sanatsal yaratıları kendi bileşenlerinin sunduğu belli stratejiler doğrultusunda yorumlama etkinliğiyle olanaklıdır. Roland Barthes, yazını kendi dizgesi, kendi dili olan bir öge olarak görür (İnce, 2001; 181). Barthes kendi bileşenleriyle meydana gelen yazınsal ürünü, dilbilim, göstergebilim ve yapısalcılığın alanlarında değerlendirme gibi bir dar alan savunmasına yargılı bırakmıştır. Yazınsal ürünlerin yazınsallık öğeleri ve gerekleri görüngüsünden sınırlı yaklaşımların yeterli olacağını sanmak doğru olamaz. Çünkü yazının kendi dil ve kullanım olanakları, onun nesnel değerlerin öznel içinde devingen, değişken oluşunun gerçekleşmesini sağlayan bir ayırt ediciliği söz konusudur.

Yazınsal metinlerin varlık nedenleri, okuma eylemine bağımlılıkları ile orantılıdır. Klasik yaklaşımların bildik anlamsal çözümleme yöntemleri, okur odaklı yaklaşımlarla karşılaştırılınca çok sığ ve yetersiz kaldıkları görülür. Tahsin Yücel'e göre, (1983; 62) yapıtı art zamanlı okumak, temel dizgeyi, yapıyı ayrıntılamama tehlikesini doğurmaktadır. Yapısalcı yaklaşımlar eş zamanlı okuma olanaklarıyla okura daha çok verimlilik ve üretim alanı açmaktadır. O halde, böyle bir okuma eylemi bir yapıtı çakılı, durağan, yapısal olgu ve öğeleri dışında ve zamandan bağımsız bir dizge biçiminde ele almayı gerektirir. Ancak yazınsal metinlerin kurulum olanakları çerçevesinde bu yaklaşıma da bazı eleştirilerin geleceği açıktır. Ruh çözümsel, izleksel ve varoluşçu yaklaşımlar yapısalcı yaklaşımların, eş zamanlı çözümleme biçimine tek yanlı olarak sıcak bakmayacağı da bilinmektedir. Bu nedenle yazınsal ürünlerin yapı ve anlam çözümlemeleri için çoklu bir yaklaşımın gerekliliği kendini hissettirmektedir. Son yıllarda okur, yazar ve döneme dönük olarak okurda ortak duygu yaratma (Best, 1994: 454) ereğiyle, kimi üretime dönük süreçler etkinleştiren alımlama kuramının (Rezeptionsaesthetik), okur odaklı yaklaşım biçimleriyle, yazınsal metinlerde

Melik Bulbul

anlam çözümlene biçimlerine yeni açılar ve doğurgular kazandırmış olduğu bilinmektedir. Burada okurun içinde bulunduğu koşulların ve bunu oluşturan iç ve dış bileşenlerin anlama ve çözümlene eylemlerinde etkili oluşları bilinen bir gerçektir. Ama bu yaklaşım biçimine de karşı çıkanlar bulunmaktadır. Özellikle okurun sınırsız bir yorumlama, çözümlene ve anlamlandırma etkinliğinin olacağı düşüncesi, bu kaygıyı daha da keskin kılmaktadır. Ancak okurun sanıldığı gibi gelişigüzel, uygun temellendirmelerden yoksun bir yorumlama özgürlüğü varmış gibi algılanmasının, gerçeği yansıtmadığını burada belirtmekte yarar vardır. Okurun nitelikli oluşu, bu niteliklerini yazınsal metinlerin sunduğu anlamsal ip uçları ve stratejileri doğrultusunda belli yorumlama bileşenlerinin (kültürel, çevresel, psikolojik, çağrışım zincirleri... gibi) gerekliliği, bu kaygıların yersiz olduğunu gösteren önemli olgulardır.

Tüm yaklaşımların ortak bir bileşkesi olarak, yazınsal metinlere yaklaşımda gerekli yorumlama biçimlerinin neler olması gerektiği noktasındaki görüşlerin, sentezci bir format üzerinde, çok bakışlı bir yaklaşımla karşılık bulması, daha kesin ve üretken çözümlenelere götüreceği açıktır. Bu sayede yürütülen okuma eylemi, bir dil çalışması ve anlam devindirme uğraşısı haline gelecektir. Anlamlar bulmak, çözümlene ve türevlendirerek yeni anlamlar oluşturmakla anlamlandırma etkinliğine katılımın sağlanması gerçekleşecektir. Doğal olarak anlamlandırma ediminin belli okuma, anlama ipuçlarının sürülmesiyle gerçekleşeceği açıktır. Nitelikli bir okurun, taşınması gereken bileşenlerin neler olması gerektiğine, yeniden vurgu yapmanın zorunluluğunu hatırlatmak yerinde olacaktır. Yazınsal yapıt, bir dil göstergeler dizgesi olarak görüldüğünden, bu yapının psikolojik, toplumsal ve nesnel gerçeklikten ayrı, zihinsel yaratımlar ve boyutlandırılmalar görüngüsünden, bir **imgesel iletişim** olanağı sağlayan örü olduğuna tanık olunur. O halde, yazınsal bir ürünün içerdiği dünya, yaşanan dış gerçeklikten kurulu bir dünyadan öte, yazılı ürünlerin anlamsal bileşenlerinden oluşan imgelerle dokunmuş bir dünya olmalıdır. Bu ise, yazınsal ürünlerin özerk bileşenlerinden ötürü anlamsal çözümlenelerin ve yeniden anlamlandırılma

süreçlerinin (interpretatorische Prozesse) çoklu bir bakış açısıyla daha da belirginleşebileceğini doğrulamaktadır.

Yazınsal bir ürün, okuma süreciyle yeniden oluşur. Yani okuma eyleminin yazınsal bir ürün için bildik diğer yaklaşımlardan çok ayrı bir işlevi ve okura yüklediği görevi vardır. Okurun, metinler arası bağıntılardan oluşan anlamsal süreğin tarihsel kesitlerini ilişkilendirebilme yetkinliğinde olması güncel, ön birikim ve çoklu bileşenler dizgesine sahip bulunması gibi koşullar, donanımı ve nitelikleri için büyük ölçekte gereklidir.

Sonuç :

- Yazınsal ürünler sanatsal yaratı olmaları bakımından diğer yazılı ürünlerden biçim, biçem, örüntü, dil-kültür dizgesi, düzgü noktalarında belli farklılıklar gösterirler.
- Yazınsallık, kendine özgü bileşenlerden örülü üretken, devingen, sürekliliği olan, okuru söyleminde ve bildirisinde ortak kılan çok katmanlı bir yapıya sahiptir.
- Yazınsal metinleri okuma, anlama, yorumlama eylemleri belli metin odaklı, okur odaklı ve dış bileşenlerden oluşan iç içe stratejilerin doğrultusunda gerçekleşebilmektedir.
- Okurun yaratıcılığı, onun gelişigüzel ve sınırsız bir anlamlandırma sürecini başlatabilen yetkinlikte olması biçiminde değerlendirilmemeli, aksine belli nitel oluşturucuların bulunmasını zorunlu kılan tarzda ve donanımlı olmasını gerektirmektedir.
- Yazınsal metinlerin en başat ögesi, anlam üretimine ve yaratımına elverişli ortam olanaklarını içerir olmalarıdır. Bu bağlamda nitelikli okurun barındırması gereken iç ve dış bileşenleri taşınması kaçınılmazdır.
- Anlam yönünden açık bırakılmış, tamamlanmamış bir özelliğe sahip bulunan yazınsal metinler, okurun okuma eylemiyle ve yorumlama etkinliğiyle devinen, üreyen, boyutlanan bir yapıyı içerirler. Bu nedenle okur, metinsel iletişimi sağlıklı yürütebilme ve kendi bileşenleriyle

Melik Bulbul

ortak anlamlandırma stratejileri oluşturup üretime katkı sağlayabilecek yeterlilikte olmalıdır.

KAYNAKLAR

- Best, Otto F. (1994): **Handbuch Literarischen Fachbegriffe**, Frankfurt am Main, Fischer Taschenbuch Verlag.
- Frey, Eberhard (1980): "Rezeptionsforschung in der Didaktik deutscher als fremder Literatur". In: Alois Wierlacher (Hrsg.) Fremdsprache Deutsch. Bd. 2, München: Wilhelm Fink Verlag.
- Gerighausen J., P.C.Seel (1987): **Aspekte Einer Kulturellen Didaktik**, hrsg. von, Goethe Inst. München.
- Fontane, Theodor,(1979). **Schach von Wuthenow**, Fontane Bibliothek, München,
- Göktürk, Akşit, (1988): **Okuma Uğraşı**, İnkılap Kitabevi, İstanbul,1988
- Horney, Karen (1974): **Der Neurotische Mensch Unserer Zeit**, München.
- Ingarden , Roman, (1988): Die Konkretisierung der dargestellten Gegenstaendlichkeiten, İn: **Rezeptionsaesthetik**, hrsg. Von R.Warning,UTB W.Fink Ver. München.
- İnce , Özdemir, (2001): **Şiir ve Gerçeklik**, Türkiye İş Bankası Yay. İstanbul.
- Iser, Wolfgang ,(1988): **Lesevorgang**, s. 253 in: **Rezeptionsaesthetik**,UTB München.
- Iser , Wolfgang,(1984): **Der Akt Des Lesens**, UTB W.Fink Ver.,München.
- Özbek, Yılmaz (2006): "Kafka'yı Anlamak" içinde: **Bellek Mekan İmge**, Nilüfer Kuruyazıcı'ya Armağan, Yay. Haz. Mahmut Karakuş-Meral Oraliş, Multilingual Yay, İstanbul.
- Özbek, (2007): **Okumak Anlamak Yorumlamak**, Çizgi Katabevi, Ankara.
- Sartre, J.P.,(1967): **Edebiyat Nedir?** Çev. Bertan Onaran, İstanbul.
- Sayın, Şara, (1989): **Yabancı Dil Olarak Almanca Öğretiminde Yazın Eğitiminin Yeri**, Dilbilim VIII , İstanbul Üniv. Edeb. Fak.Yay.
- Schnitzler, Arthur (1970): **Gesammelte Werke- Die erzählenden Schriften- Bd. I**, Frankfurt/Main.
- Yücel , Tahsin,(1983): **Yazın ve Yaşam**, Yol Yay, İstanbul.